

København, den 16. marts 2022

Til Erhvervsministeriet

Slotsholmsgade 10-12
1216 København K

Angående: Høring vedrørende EU-Kommissionens forslag om Corporate Sustainability Due Diligence, med frist: 16. marts, 2022, COB.

Høringssvar fra 92-gruppen¹ vedrørende EU-Kommissionens forslag om Corporate Sustainability Due Diligence.

92-gruppen takker for muligheden for at komme med høringssvar til EU-Kommissionens forslag. Vi vil gerne indledningsvist understrege, at vi er positive overfor, at der nu kommer en længe ventet og helt nødvendig lovgivning på dette vigtige område. I høringssvaret vil vi fremhæve positive elementer ved direktivforslaget, men også pege på de vigtige fejl og mangler, som forslaget indeholder, hvoraf nogle er helt centrale for, om direktivet kan få den ønskede virkning for menneskerettigheder og miljø.

GENERELT:

Loven er af afgørende betydning, da den adresserer essentielle og presserende problematikker som påvirker såvel mennesker og samfund som virksomheder.

Loven kan blive et vendepunkt i kampen for at fremme ansvarlig virksomhedsadfærd og bringe virksomheders straffrihed til ophør, men indeholder også vigtige mangler og undtagelser. Kommissionens forslag er det første EU-initiativ af sin art, og det er i sig selv banebrydende, men lever ikke op til det potentiale for forandring, som det bør være.

Når virksomheder ikke holdes ansvarlige for deres adfærd, er det ikke kun mennesker som betaler prisen, men samfundet som helhed. Covid-19-krisen og de medfølgende forsyningsproblemer har tydeligt vist vigtigheden af stabile og retfærdige forsyningskæder i hele EU, hvilket igen øger nødvendigheden og vigtigheden af EU-virksomheders forpligtelse til at tage ansvar for hele forsyningskæden.

En svag lov i EU vil betyde en forpasset mulighed for effektivt at mitigere og forbygge klimakrisen, kommende pandemier, BLM/ #metoo-sager – og at skabe fred, stabilitet og demokrati, inklusiv stabile forsyningskæder (f.eks. aktuelle energiproblematikker i fht. Rusland).

1. 92-gruppen, Forum for bæredygtig udvikling, er et netværk af danske civilsamfundsorganisationer, som arbejder for bæredygtighed, miljø og menneskerettigheder. I denne sag tegnes 92-gruppen af (alfabetisk):

Amnesty International Danmark, Care Danmark, Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Ornitologisk Forening, BirdLife, DIB, FN-Forbundet, Global Aktion, Greenpeace, IWGIA, Klimabevægelsen, Kvinderne U-landsudvalg KULU, Mellemløst Samvirke / Action Aid, Miljøorganisationen Vedvarende Energi, Nyt Europa, Oxfam Ibis, Rådet for Grøn Omstilling, Sex & Samfund, U-landsforeningen Svalerne, Verdens Skove, World Animal Protection (WAP), WWF Verdensnaturfonden Danmark, Økonet.

POSITIVE ELEMENTER

1. Første lov om due diligence på tværs af alle sektorer

Med direktivet vil det for første gang kræves, at betydningsfulde virksomheder på tværs af alle sektorer i EU, dvs. virksomheder med over 500 ansatte og en omsætning på 150 millioner Euro, samt virksomheder i tre sektorer karakteriseret ved særlig høj risiko, med over 250 medarbejdere og med en årlig omsætning på over 40 millioner Euro, aktivt forhindrer brud på menneskerettigheder og ødelæggelse af miljø, hele vejen gennem deres forsyningskæder.

2. Civilretligt ansvar Virksomheder kan blive holdt ansvarlige for overtrædelser begået i hjemlandet eller i udlandet via deres datterselskaber, forretningspartnere og leverandører, og deres ofre vil have mulighed for at anlægge retssager ved EU-domstolene. Dette er et vigtigt skridt, som etablerer retten til oprejsning for mennesker, som er berørt af de af direktivet omfattede virksomheders uansvarlige adfærd.

3. Beslutninger om menneskerettigheder, miljø og klima skal tages på direktorniveau

Virksomhedsledelser vil blive pålagt at integrere menneskerettigheder, miljøet og klima i deres beslutninger og føre tilsyn med due diligence. Dette er afgørende for, at bæredygtig forretningsadfærd sættes i centrum hos beslutningstagere.

4. Fokus på hele værdikæden

Forslaget lægger vægt på, at due diligence gælder for hele virksomhedens værdikæde, hvilket er afgørende for, at ansvarlig adfærd sikres helt ned til de underleverandører, hvor problemerne er størst.

5. Sammenhæng mellem menneskerettigheder og miljø

Forslaget udvider og åbner listen over miljøpåvirkninger, virksomheder skal forholde sig til, når de udfører kontrol af risici for overtrædelse af menneskerettigheder (se artikel 3 (c) og Anneks, del I). Denne anerkendelse af den dybe sammenhæng mellem miljø og menneskerettigheder er et stort skridt i den rigtige retning.

6. Tilsynsorganer skal oprettes

Direktivet nævner oprettelsen af tilsynsorganer i EU-medlemslande, til at udstede påbud og pålægge sanktioner. Når virksomheder ansøger om offentlige kontrakter, skal de bevise, at de ikke er blevet sanktioneret for brud på due diligence. Det er ikke defineret hvordan disse institutioner skal oprettes eller sammensættes, men det er vigtigt at holde i mente, et tilsynsorgan kan kun fungere, hvor reglerne er meget klare og er utilstrækkelige i tilfælde af usikkerhed omkring regler og sanktioner.

NEGATIVE ELEMENTER

Generelt bør direktivet på mere konsistent vis forholde sig til FN's retningslinjer (UNGP) og være løftestang for disses ånd og bogstav. Den række af konkrete svagheder, huller og mangler i teksten, som fremhæves i det følgende, vil i værste fald kunne modarbejde de intentioner, som direktivet bygger på.

1. BEGRÆNSET OMFANG:

Et af de vigtigste problemer er begrænsningen af direktivets omfang. Der er tre elementer i spørgsmålet om rækkevidde: antallet og størrelsen af virksomheder som er berørt (*company scope*), betydning for menneskerettigheder og miljø (*impact scope*), samt due diligence i værdikæden (*value chain scope*).

1.1 Virksomheder (*company scope*)

I de sektorer, hvor risikoen for udnyttelse og overtrædelser er høj (f.eks. landbrug og modeindustri), vil kun virksomheder mere end 250 ansatte og en omsætning på 40 mio. Euro være berørt. Dette gælder for både EU-virksomheder og ikke-EU-virksomheder på det indre marked.

Små og mellemstore virksomheder (herefter SMV) vil være helt fritaget, hvilket er imod anbefalingerne fra OECD og FN. Konsekvenser af fritagelsen af SMV'erne er, at EU reelt gør det **vanskeligt for de store** at efterleve loven, hvis de små virksomheder ikke omfattes. **Hvis loven blot lægger sig op ad de globale standarder**, tager disse allerede **hensyn til og er tilpasset SMV'ernes størrelse og muligheder** – og det er derfor helt unødvendigt at fritage dem i direktivet. Foruden denne begrænsning af antallet af virksomheder, er det også for få brancher med høj risiko, som er dækket.

Begrænsningerne betyder, at lovudkastet reelt påvirker mindre end 0,2 % af EU-virksomheder.

Ifølge skøn fra EU-Kommissionen er i alt 13.000 EU-virksomheder og 4.000 ikke-EU-virksomheder berørt af forslaget. Den meget lav procentdel mildnes muligvis af, at de omfattede virksomheder har en størrelse, som gør dem til en anseelig spiller i samfundsøkonomien og med relativt stor indvirkning og effekt i værdikæden. Alligevel er det en alt for lille del af det samlede antal virksomheder.

I Danmark er der, ifølge Danmarks Statistik, i alt 409 virksomheder med en omsætning som er høj nok til at blive berørt af forslaget (tal fra 2020). **Det er beskedne 0,13 % af de danske virksomheder.** Den nøjagtige procentdel kan endda være lavere, da nogle af disse virksomheder kan have under 500 ansatte.

Ved at begrænse antallet af virksomheder så meget, ser lovforslaget gennem fingrene med en række skadelige forretningsmodeller. **Personalestørrelse og årlig omsætning er ikke pålidelige indikatorer** for, hvordan en virksomhed påvirker arbejdstagere og samfund verden over.

Ved kun at dække meget store virksomheder og et begrænset antal virksomheder i højrisikobrancher, **lever forslaget ikke op til de internationale standarder fra af FN og OECD**, samt Europa-Parlamentets egne anbefalinger. Dette gælder:

1. FNs retningslinjer (UNGP) gælder alle virksomheder, med tilpassede forhold efter størrelse. Forslaget dækker ikke engang alle de virksomheder, som ifølge EU-lovgivning defineres som 'store' virksomheder

(>250 ansatte; > 50 mio. Euro i omsætning eller med > 43 mio. Euro balancesum).

2. Direktivet opfylder ikke forslaget til Corporate Sustainability Reporting-direktivet (CSRD), som pålægger alle store virksomheder og børsnoterede SMV'er rapporteringspligt for due diligence-processer.

3. Visse højrisikosektorer er dækket, men andre vigtige højrisikovirksomheder er udeladt (f.eks. byggeri/infrastruktur, skibsfart/transport/logistik, elektronik).

Finansielle institutioner har særlige vilkår. Kun virksomheder med over 500 ansatte og en omsætning på over 150 millioner euro er dækket – og de anses ikke som en højrisikosektor. Der stilles ikke krav til SMV'er i denne sektor. Kravet til due diligence er begrænset, idet det kun kræves *før* kontrakten indgås og institutionen leverer sin ydelse. Dette er af hensyn til det finansielle systems stabilitet samt for at sikre, at SMV'er kan få adgang til kapital. Det er dog problematisk, da en investor dermed ikke kan øve indflydelse løbende, efter indgåelse af kontrakten. Det er desuden en afvigelse fra den måde *due diligence* opfattes på i UNGP og OECD's retningslinjer, hvilket betyder, at investorer som overholder direktivet stadig vil kunne anklages for uansvarlig adfærd gennem andre instanser, f.eks. EOCED's *National Contact Points* (NCP).

1.2 Betydning for menneskerettigheder og miljø (Impact scope)

Artikel 3 og det tilhørende Anneks dækker både menneskerettigheder og miljøpåvirkninger. Listen over miljøkrænkelser er begrænset, men punkt 15 på listen over menneskerettighedskrænkelser åbner for en alternativ vej til at dække de fleste miljøpåvirkninger som er relateret til menneskerettigheder. Selvom denne anerkendelse af den grundlæggende sammenhæng mellem miljø og menneskerettigheder er et stort fremskridt, giver den dobbelte tilgang virksomheder mulighed for at ignorere miljøproblemer, hvor forbindelsen til menneskerettighedskrænkelser er mindre indlysende.

Der er ingen dækning for miljøpåvirkninger, som ikke er menneskerettighedsrelateret. Anneksets henvisninger til en række miljøkonventioner er ikke tilstrækkeligt til at dække alle de områder, hvor virksomheder bør foretage miljørelateret due diligence. Hensyn og risikovurdering i fht. til **natur og biodiversitet** er udeladt, men er centralt for alle dele af forsyningskæderne.

Klimapåvirkninger er ikke inkluderet. 80 % af scope 3 CO₂-emissioner anslås at finde sted i værdikæden, hvilket betyder, at ved at udelukke klimapåvirkninger fra lovens anvendelsesområde, kan EU's medlemslande (og verdenssamfundet som helhed) ikke overholde de eksisterende forpligtelser på klimaområdet. Der er **ingen henvisning til Parisaftalen**.

Covid-19 pandemien har i ekstrem grad tydeliggjort nødvendigheden af at adressere emner som dyrevelfærd og sammenhængen til menneskers sundhed og velfærd. Dyrevelfærd er også fraværende i direktivet, selvom det er tæt forbundet med beskyttelsen af miljøet og menneskerettighederne (Anneks I, punkt 18 og 19). Lovgivning bør udtrykkeligt anerkende, at dyrs sundhed og velvære er uadskillelige fra menneskers sundhed og vil bidrage til retten til sundhed, som er en grundlæggende del af menneskerettighederne.

Flere vigtige konventioner mangler i Anneksets liste. Selvom Annekset indeholder en omfattende liste over krænkelser af menneskerettigheder og arbejdstagerrettigheder og indeholder en opsamlingsklausul, der henviser til relevante FN/ILO-konventioner, mangler flere vigtige konventioner:

1. ILO-konvention 190 om vold og chikane i arbejdssfæren, som er vigtig for at sikre mod kønsdiskrimination.
2. Konventionen om beskyttelse af migrantarbejderses og deres familiemedlemmers rettigheder (1990)

3. FN's internationale konvention om beskyttelse af alle personer mod tvungen forsvinden (2006).
4. Selvom der henvises til FN's deklaration om oprindelige folks rettigheder, er det et problem at der i lovforslaget ikke henvises eksplicit til oprindelige folk og deres ret til fri, forudgående og informeret samtykke (FPIC).

I **Danmark** er der en særlig problematik omkring **offentlige myndigheder og offentlige indkøb**, som står for 380 mia. Kr. årligt og reguleres af Udbudsdirektivet. Ifølge Udbudsdirektivet er det en mulighed at gennemføre risikovurderinger, men ikke et krav. Udbudsdirektivet nævner desuden kun "kontraktens genstand" som mål for vurdering af due diligence. Med EU-kommissionens lovforslag er der indtil videre kun lagt op til, at det er op til virksomhederne selv at dokumentere, at de ikke er blevet sanktioneret for at overtræde direktivet. Offentlige myndigheder behøver således ikke foretage sig noget eller ændre praksis. Samlet set betyder dette, at det stadig er frivilligt for offentlige indkøbere, om de vil handle i overensstemmelse med EU-direktivet - og hvis de gerne vil, så kan dette kun lade sig gøre i fht. kontraktens genstand, ikke videre i processen. Dette bør ændres i udbudsdirektivet.

1.3 Due diligence i værdikæden (value chain scope)

Due diligence forpligtelserne skal i henhold til forslaget række ned gennem hele værdikæden. De omfatter datterselskaber og både direkte og indirekte forretningsforbindelser. De mest alvorlige overgreb forekommer ofte på de nederste niveauer af værdikæden - i lande med mindre strenge regler, svagere håndhævelse fra myndigheder og højere niveauer af fattigdom.

Ifølge direktivet skal **due diligence processer kun forhindre påvirkninger fra såkaldt 'etablerede' (dvs. varige) forretningspartnere**. Det er uklart, hvor "varigt" et forretningsforhold skal være, for at blive betragtet som "etableret".

Dermed risikeres at udelade korte, men væsentlige relationer, og det åbner et kritisk smuthul: da kortsigtede relationer ikke vil være dækket, kan **forslaget tilskynde virksomheder til at skifte leverandør regelmæssigt, for at undgå due diligence forpligtelser** og det tilhørende ansvar. Dette kan i alvorlig grad komme til at **stride imod det overordnede mål for FN's retningslinjer** og mod EU-medlemsstaternes interesser, som er at fremme længerevarende samarbejdsrelationer.

I den finansielle sektor er dækningen ned i værdikæden meget begrænset, da SMV'er er udelukket. Mange mellemstore finansielle aktører (venturekapital, private equity) har ekstrem høj risiko.

→ Vi mener:

1. Alle virksomheder, uanset størrelse, bør dækkes af loven, sådan som det fremgår af UNGP og OECD's retningslinjer. Ambitionsniveauet er allerede som udgangspunkt tilpasset virksomhedernes størrelse og muligheder – og der er derfor ikke nogen reel gyldig grund til ikke at involvere SMV'er fra starten. At krav til de store virksomheders vil påvirke de mindre og små er rigtigt, men er stadig ikke en grund til at undtage dem, medmindre der er en klar plan for, hvordan de inddrages. Der stilles ikke krav eller forventninger om, at alle virksomheders resultater er perfekte fra første færd. Blot skal virksomheder analysere og kende deres påvirkninger, adressere problemerne og dokumentere deres fremdrift – og det må og bør SMV'er også kunne.

Vendes argumentet om kan det hævdes, at undtagelse af de små gør det sværere for de store at opfylde krav og compliance.

2. Direktivet bør ændres til eksplicit at omfatte klimapåvirkninger.
3. Smuthullet omkring de såkaldte "etablerede" partnerskaber skal lukkes. Det skal ikke være muligt at modarbejde lovgivningen og internationale retningslinjers intention om stabile og ansvarlige partnerskaber, ved at skifte underleverandører ofte. Hvis virksomheder vælger kortvarige kontrakter og forretningsforbindelser, vil det være i modstrid med ambitionen om ansvar for handlinger og større kapacitet til samarbejdspartnere.
4. Det er nødvendigt at lovgivning bygger på en risikobaseret tilgang til due diligence i overensstemmelse med FN's og OECD's retningslinjer, fremfor et ensidigt fokus på kontrakter og etablerede forretningsforbindelser. De internationale retningslinjer lægger vægt på at der især skal sættes ind der, hvor risikoen for eller den aktuelle negative indvirkning på mennesker og miljø er størst - uanset hvor i værdikæden der er tale om – alene og sammen med andre.
5. Finansielle virksomheder og institutioner bør ikke kun være forpligtet til at overholde loven, inden de indgår kontrakt med en virksomhed, men i hele forretningsforbindelsens varighed, ligesom alle andre virksomheder. Det er uklart om investeringer er omfattet af direktivet, hvilket det selvsagt bør være.
6. Offentlige indkøb er en omfattende forretning, som ikke er tilstrækkeligt dækket. Der bør ske en revision af udbudsdirektivet for at gøre FN's og OECD's retningslinjer til en langt mere integreret del af offentlige indkøb/udbudsdirektivet, end tilfældet er i dag, og dermed sikre due diligence på området.

2. SMUTHULLER GENNEM KLAUSULER

Et andet alvorligt hul i direktivet omhandler klausuler og risikerer at gøre loven ineffektiv ud over det første niveau af forsyningskæden - og forhindre ofre i at holde virksomheder ansvarlige. I lovforslaget fremgår det, at virksomheder kan opfylde deres forpligtelser ved blot at tilføje bestemte klausuler i deres kontrakter med leverandører og overlade verifikationsprocessen til tredjeparter. Mange virksomheder kan skjule sig bag komplekse forsyningsystemer, for at undgå ansvar og undvige vanskelige spørgsmål. Den såkaldte *contract cascading* repræsenterer en potentiel risiko for effektiv due diligence, ved at få virksomheder til at benytte sig af passive midler, skrive sig ud af ansvaret og ikke indgå aktivt i overholdelse af due diligence forpligtelserne.

→ Vi mener:

Vi er meget bekymrede over dette smuthul, da det kan være direkte kontraproduktivt i forhold til intentionerne bag loven. Virksomheder bør ikke kunne flytte deres ansvar over på deres leverandører eller slippe afsted med overtrædelser ved at deltage i komplekse konstruktioner. Al evidens viser, at det netop er de langsigtede leverandørrelationer, der forandrer verden. Ansvar for træning og kapacitetsopbygning, fælles mål og dokumentation af fremgangen sammen med strategisk vigtige leverandører, er helt afgørende.

3. JURIDISKE HINDRINGER GØR RETSFORFØLGELSE UREALISTISK

Lovudkastet ignorerer alvorlige juridiske forhindringer for ofre, som anlægger tværnationale sager mod virksomheder – såsom høje omkostninger, korte tidsfrister, begrænset adgang til beviser, begrænset juridisk status og en uforholdsmæssig stor bevisbyrde. Loven bør i stedet være offerbaseret. Hvis loven ikke gør det lettere for ofre at holde virksomheder ansvarlige, vil den ikke gøre nævneværdig forskel. Direktivet skal følge anbefalingerne fra EU's *Fundamental Rights Agency* (FRA) og i henhold til disse anbefalinger:

- Fastsætte rimelige og realistiske tidsfrister for sagsanlæg
- Fastsætte en forældelsesfrist, der er rimelig og passende i forhold til de udfordringer, sagsøgere står over for i transnationale sager om krænkelse fra virksomheder.
- Sikre kollektiv klageadgang og mulighed for repræsentative handlinger fra civilsamfund og fagforeninger
- Sikre en retfærdig fordeling af bevisbyrden mellem sagens parter
- Sikre, at der i tilfælde hvor sagsøger vinder, kan gives fuld erstatning fra den sagsøgte virksomhed. Hvis sagsøger taber, skal de afholdte omkostninger afvejes af retten i lyset af forskellen mellem parternes ressourcer.

En ny rapport fra ECCJ (*European Coalition for Corporate Justice*) viser, at der kun findes 2 tilfælde af civile retssager, hvor sagsøgere har vundet (begge mod Royal Dutch Shell) og at der slet ikke findes nogen tilfælde, hvor en transnational EU-virksomhed er blevet dømt til at betale erstatning for overtrædelser udenfor Europa.

I Danmark blev en sag mod kemivirksomheden Cheminova afvist, på grund af en regel om 5 års forældelse. Sagen blev ikke ført ved en civil domstol, men ved NCP Danmark, altså en ikke-juridisk statsbaseret klageinstans, men er stadig relevant til at belyse problematikken.

Bestemmelsen om civilretligt ansvar dækker skader forårsaget af datterselskaber og etablerede forretningsforbindelser i værdikæden. Civilretligt ansvar kræver dog en **direkte årsagssammenhæng** mellem skaden og manglende due diligence, hvilket ofte er svært at bevise i retten.

Det er ikke muligt at agere på baggrund af en formodning om en sådan forbindelse. Det ville dog være rimeligt at tillade det i visse tilfælde. De ressourcer til forsvar, som forventes i tilfælde af overtrædelser begået af indirekte partnere, risikerer at gøre loven ineffektiv til at forhindre skade ud over det første niveau i forsyningskæden - og forhindre ofre længere ned i kæden i at holde virksomheder ansvarlige. Ifølge OECDs' retningslinjer kan virksomheder gå fra at være *direkte forbundet* med en krænkelse til at *bidrage* til den, hvis virksomheden for eksempel ikke har orden i eget hus - altså hvis indkøbspraksis bidrager til, at krænkelse kan foregå.

→ Vi mener:

Loven skal fokusere på ofrene. Hvis loven ikke gør det lettere for ofre at holde virksomheder ansvarlige, har den intet reelt forandringspotentiale. Direktivet skal følge anbefalingerne fra EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder (FRA).

4. INGEN KONSEKVENSER FOR BRUD PÅ KLIMAAFTALER

Kommissionen ønsker, at virksomheder vedtager en klimaomstillingsplan i overensstemmelse med Parisaftalens 1,5 graders målsætning. Forslaget indeholder dog ingen konkrete konsekvenser for brud på denne klimaforpligtelse, hvilket risikerer at gøre det ineffektivt. Denne mangel på konsekvenser betyder, at virksomheder kan etablere langsigtede planer uden konkrete kort- eller mellemsigtede forandringer. Det betyder også, at forsyningskæden er udeladt, hvilket er problematisk, da de største klimaudfordringer ofte findes længere nede i leverandørserien.

→ Vi mener:

Direktivet bør ændres til eksplicit at inkludere klimapåvirkninger og konsekvenser for brud på klimaforpligtelser og aftaler.

5. SVAG PÅ LEDELSESANSVAR / GOD SELSKABSLEDELSE (CORPORATE GOVERNANCE)

Forslaget giver virksomhedsledere pligt til at tage hensyn til menneskerettighederne, klimaet og miljøpåvirkningerne i deres beslutninger, føre tilsyn med due diligence og tilpasse virksomhedens strategier i overensstemmelse hermed. Teksten undlader dog at inkludere yderligere ændringer i virksomhedsledelse, som Kommissionen tidligere har arbejdet på, for at sikre, at virksomhedsledere har fokus på bæredygtighed når de træffer beslutninger. Dette er sket efter kraftig lobbyvirksomhed fra erhvervsliv i nordiske lande. Der er ingen egentlige krav om ekspertise indenfor bæredygtighed i virksomhedsbestyrelser. Regler for bestyrelseres vederlag fremstår uforpligtende.

Desuden er der ingen specifikke konsekvenser for brud på disse pligter. Det bør kunne straffes efter en fast ramme på samme måde, som brud på eksempelvis arbejdsmiljøloven.

→ Vi mener:

Bæredygtig virksomhedsledelse er vigtig for en effektiv ansvarlig og bæredygtig virksomhedsadfærd. Dette element skal videreudvikles, og der skal være eksplicite konsekvenser for brud på ledelsesansvaret såvel som for resten af virksomheden.

6. MANGEL PÅ TRANSPARENS OG INVOLVERING AF INTERESSETER

Høring af interessenter og respekt for disses rettigheder står svagt i direktivet.

Der er ingen eksplicit henvisning til oprindelige folks ret til fri, forudgående og informeret samtykke (FPIC), som nedfældet i ILO-konvention nr. 169, og som går videre end almindelig høringsret.

Det er vigtigt at gøre det klart, at due diligence og tilsvarende krav til interessentinddragelse bør understøtte, men ikke erstatte eller underminere, eksisterende FPIC-forpligtelser og andre rettigheder, som er etableret i henhold til FN-erklæringen om oprindelige folks rettigheder og ILO-konvention 169. Rettighedshavernes behov bør inkluderes i udformningen af projekter så disse er kulturelt tilpassede, sikre og effektive.

Vejledning omkring *best practice* for FPIC og respekt for kollektive jordrettigheder bør følges, og virksomheder bør have pligt til at udvikle og offentliggøre detaljerede driftsprocedurer (*Standard Operating Procedures, SOP*) for FPIC, respektere FPIC-protokoller udviklet af oprindelige folk samfund og vise, hvordan de planlagte procedurer og aktiviteter følger disse protokoller.

Der mangler fokus på sårbare lokalsamfund, gender mainstreaming og menneskerettigheds- og miljøforkæmpere. Virksomheder skal vurdere og adressere risikoen for repressalier mod menneskerettighedsforkæmpere som en del af processen, som forarbejde for et sikkert, effektivt og meningsfuldt engagement.

→ Vi mener:

Virksomheder skal løbende påtage sig at engagere interessenter på en meningsfuld, effektiv og sikker måde, på alle stadier due diligence processen og specifikt inddrage oprindelige folk samt menneskerettigheds- og miljøforkæmpere som nøgleinteressenter.

7. SAMMENHÆNG MED ANDRE POLITIKKER OG HØJT DANSK AMBITIONSNIVEAU

Der er behov for at sikre sammenhæng mellem forskellige politikker, som overlapper hinanden. Relaterede politikker er ikke nævnt i direktivet. Disse omfatter f.eks.: Green Deal, EU's forslag til forordning om afskovningsfrie varekæder, Biodiversitetsstrategi, Skovstrategi, Farm-2-Fork. Disse er illustrative eksempler, også EU-regler men omkring kemikalier, produktsikkerhed, arbejdsmiljø, kvinder i ledelse/bestyrelser mv. bør tænkes ind for at sikre en effektiv og sammenhængende lovgivning.

Slutteligt opfordrer vi til, at der tænkes i en ambitiøs implementering af EU-direktivet i Danmark. Den danske regering bør gå forrest i EU og sætte standarden højt for krav om due diligence på menneskerettigheder og miljø, for at undgå at lovens ånd udvandes og undviges med udnyttelse af lovmæssige svagheder og sigte på minimumskriterier og laveste fællesnævner.